

Barnedåbs historie og skikke

Livets fire aldre.

I gamle dage sagde man, at menneskelivet havde fire aldre. Hver af de fire aldre var forbundet med en kirkeligbegivenhed, som markerede en overgang i den enkeltes liv. Porten til barndommen var dåben, og porten til ungdommen var konfirmationen. Porten til manddommen, hvor man stiftede sin egen familie, var brylluppet og ægteskabet. Den sidste port i livet var alderdommens afslutning, - døden og begravelsen, som var overgangen til det evige liv hos Gud. Her vil vi fortælle lidt om dåben

Barnedåbens baggrund

Livets begyndelse var i ældre tid forbundet med utrolig meget overtro. Graviditet og fødsel var omgivet af et væld af skrevne og uskrevne regler. Den gravide pige skulle være sig for en masse ting. Så hun en hare, ville barnet få ansigtet vansiret af hareskår i overlæben. Fik hun blodstænk på sig ved slagting af et dyr, ville barnet få grimme modermærker dér, hvor blodet ramte hende. Men først af alt skulle hun vogte sig for de underjordiske. Det var troldene og feerne, som man sagde boede i bakker og høje, - eller på heden og i øde elvesumpe. Især efter at barnet var født, skulle moderen hele tiden være på vagt, for trolde og feer lurede altid på at bortføre menneskebarnet. I stedet lagde de en grim troldunge i vuggen, sagde overtroen. Det kaldte man en "skifting", fordi det rigtige barn var blevet skiftet ud med det forkerte.

Som navnet siger hørte de underjordiske til under jorden. Det vil sige, at de hørte mørket, dødsriget og Djævelen til. Når de bortførte et menneskebarn ind i bakken eller højen, indgangen til deres underjordiske verden, var det ikke blot for at drive gæk med menneskene. I virkeligheden var det Gud, de udfordrede. Ved bortførelsen til de underjordiske rige, mistede barnet nemlig sin sjæl og måtte følge med Djævelen ned i Helvede, når det døde. I gamle dage betragtede man nemlig livet som en vedvarende kamp mellem de gode og onde kræfter. Hvor kristendommen hørte op, tog overtroen over. Det var bedre at gardere sig for meget end for lidt. F.eks. kunne man lægge en saks ned i barnets badevand. Den var af jern, der blev betragtet som et magisk metal, måske fordi det er magnetisk. Man forestillede sig, at det kunne trække sygdomme og andre ondt ud. Men jern var også det metal, som man smedede våben af. Og våben betyder beskyttelse. Saksen var tilmed et klipperedskab. Den lå parat til at overklippe onde bånd, som kunne trælbinde barnet til Djævelen. Et andet råd var at lægge et kors under hovedpuden, gerne ét af jern eller sølv.

Overtroens mange regler var værn mod forskellige sygdomme, som man sjældent kendte årsagen til. Måske frygtede man i virkeligheden, at den gravide pige skulle blive smittet med et eller andet. Et godt eksempel er haresygdommen toxoplasmose, som kan medføre vanskelige børn. Derfor måtte piger, der ventede barn, ikke stå i køkkenet og rense harer til haresteg.

Her ligger der altså en virkelig fare bag overtroen om hareskåret. I fortiden var læger og jordmødre ikke så veluddannede som i dag. De kendte ikke så meget til bakterier og andre smittekilder. Lægen tog måske ud til en fødende kvinde uden at vaske hænderne ordentligt, lige efter at han havde stået ved operationsbordet. På grund af den dårlige hygiejne fik mange nybagte mødre feber eller andre sygdomme og døde. Det kaldte man barselsfeber. En af reglerne omkring fødselen lød, at moderen blev uren ved at føde sit barn. Hun blev så at sige smittet med hedenskab af det udbøbte barn. Først 40 dage efter nedkomsten måtte hun igen komme i kirken, hvor præsten "rensede" hende ved at stænke hende med helligt vievand og give hende et tændt lys i hænderne. Lyset var tegn på, at hun igen var ren nok til at træde ind i Guds hus. Men regelen om de 40 dage kan også ses som en foranstaltning, der skulle beskytte mor og barn mod smitte fra omverdenen. Et nyt livs begyndelse var altså en anderledes farlig affære end i dag. Overtroen var et værn mod angsten for det ukendte og for døden. Frygten for skiftingerne var en magisk forklaring på sygdomme eller andre ting hos barnet, som man ellers ikke kunne forklare. Måske var barnet bare født som mongolbarn. Eller måske havde det fået vand i hovedet, så kraniet svulmede op og forandrede form.

I gamle dage troede man, at Adam og Eva ved tidens begyndelse havde gjort oprør mod Gud ved at spise af Kundskabens Træ, selv om de ikke måtte. Derfor blev de jaget ud af Paradiset, og derfor var alle deres efterkommere befængt med arvesynden. Arvesynden betød, at Adams og Evas synd mod Gud - ulydigheden - blev arvelig og så at sige "smittede af" på alle nyfødte menneskebørn. Fordi man troede, at alle mennesker nedstammede fra Adam og Eva, var alle nyfødte derfor skyldige over for Gud. Man betragtede dem som hedninger, d.v.s. ikke-troende eller vantro, og dermed var de lette ofre for det onde. Denne medfødte skyld blev først vasket af, når de blev døbt med vand i Jesu navn. Jesus kaldte sig selv Frelseren. Det var netop arvesynden, han ville frelse menneskene fra, så de ikke gik fortabt i Helvede. På den måde blev dåben en slags djævluedrivelse. Fordi det onde hele tiden efterstræbte det nyfødte barns sjæl, havde dåben en større betydning i ældre tid, end den har nu. Det var langt mere end en navngivningsfest. I dag betragter vi nyfødte børn som de mest uskyldige væsener. Men i gamle dage mente man som sagt, at mennesker blev født onde og fortabte. Hvis et barn døde uden at være blevet døbt, var det altså lige så galt, som hvis de underjordiske havde taget det. Så gik vejen lige ned i Helvede. Derfor skulle børn døbes inden otte dage efter fødselen, ellers fik forældrene en bøde. Det var dansk lov helt op til 1828. Først ved mødet med det hellige vand i døbefonten blev barnets sjæl nemlig ren og uskyldig nok til at få det evige liv og se Guds rige. Først derved blev det til et rigtigt menneske, - d.v.s. et væsen, der kender forskel på godt og ondt og kan vælge mellem dem. Og først da var der mening i at navngive det. For først som et rigtigt menneske - med både navn og samvittighed - kunne barnet blive en ansvarlig person og en del af det samfund, det blev født ind i.

Barnedåben før og nu

I Danmark er der ingen regler for, hvor gammel et barn skal være, når det bliver døbt. De fleste børn er mellem 1-3 måneder gamle, når de bliver båret til præsten. Et barn kan også blive navngivet uden at blive døbt. Mor og far udfylder et skema fra kordegnen med deres navne samt barnets navn og fødselsdag. Barnet skal bare være navngivet, inden det er fyldt et halvt år. Men det kan godt vente med at blive døbt, til det er blevet ældre. Nogle vælger først at lade sig døbe lige inden konfirmationen. Andre bliver måske først døbt som voksne. Når barnet skal døbes, får det en hvid dåbskjole på. Kjolen er den samme, uanset om den lille nye er en dreng eller en pige. Men en dreng kan få en blå sløjfe på kjolen, hvor en pige får en lyserød sløjfe. For mange familier betyder dåben af et nyt barn noget ganske særligt, fordi barnet bliver klædt i en dåbskjole, som har været

brugt mange gange - måske i flere generationer. Derved bliver dåben både et symbol på livets, tidens og slægtens gang, - et tegn på menneskets forgængelighed. Men samtidig bliver dåben også et tegn på slægtens livskraft og mangfoldighed. I nogle familier bliver hvert nyt barns navn broderet på dåbskjolen, et tegn på, at det nu er en del af familien. Nogle gange blev dåbskjolerne syet af Mors gamle brudekjole eller en hvid selskabskjole. På flere måder blev dåbskjolen altså et vigtigt minde om store højtider og glade stunder i slægtens historie.

Barnedåb finder sted under en almindelig gudstjeneste om søndagen. Ved dåben bliver barnet båret frem for præsten, som står ved siden af døbefonten. Nogle gange er det moderen selv, der bærer barnet. Men andre kan også bære det, f.eks. Mormor, Moster eller en god ven af familien. Den kvinde, der bærer barnet for moderen, kaldes Gudmor. Man kan også vælge en Gudfar, der så bærer barnet ved dåben. I gamle dage var det ofte en rig mandlig slægtning, f.eks. en onkel, der fik den store ære at blive Gudfar. Så forventede forældrene til gengæld, at Onkel kom med en ekstra flot dåbsgave, - måske ligefrem en konto i banken til den lille nye. De såkaldte faddere er også med ved dåben. De skal være vidner på, at barnet bliver døbt i den kristne tro. De bliver derved den nyfødtes trosvidner. D.v.s at de - sammen med forældrene - har ansvaret for, at barnet lærer troen på Jesus at kende og allerede fra barndommen bliver en god kristen. Hvis forældrene dør, skal fadderne overtage ansvaret for, at barnet bliver opdraget i troen, siger præsten blandt andet under dåben. Det betyder dog ikke, at fadderne har pligt til at forsørge barnet, hvis forældrene dør. Men fadderskabet har alligevel ikke nogen praktisk betydning i dag. I stedet har man religion i skolen og går til præst, når man skal konfirmeres. I gamle dage var det også almindeligt med en såkaldt huemor, som holdt barnets hue eller kyse under dåben. Det er ikke så udbredt mere, men nogle forældre vælger alligevel en huemor, fordi det er en sød tradition. Indtil 1850 var forældrene til barnet ikke med i kirken ved barnedåben. Dengang var det Gudmoderen og fadderne, der bar den lille hen i kirken. I fortiden havde barnet også flere faddere end i dag. I vore dage skal der være mindst tre og højst fem personer med som faddere, foruden den person som bærer barnet.

Dåben havde en lidt anden form i meget gamle dage. Indtil 1200-tallet tog man dåbstøjet helt af den lille, og præsten dyppede så det nøgne barn helt ned i vandet i den dybe døbefont. Fra 1200-tallet og helt frem til år 1600 gik man over til at øse vandet op over barnet. Begge dele var livsfarligt for den lille. En kold skylle i en iskold kirke var ofte årsag til lungebetændelse og tidlig død. Men så var barnet da døbt og sikret evigt liv, mente man. Det latinske ord "font" betyder nemlig kilde. Dåben var jo kilden til det evige liv hos Jesus i Himlen, fordi det hedenske menneske blev "vasket af" eller "druknet" i det hellige kirkevand. I vore dage tegner præsten først et kors med hånden over barnets ansigt og bryst. Derefter spørger han, hvad barnet skal hedde. Den der bærer barnet, skal svare på den lilles vegne. Så stiller præsten fem spørgsmål, som om han taler til barnet. F.eks. siger han: "Tror du på Gud Fader, den almægtige, himlens og jordens skaber?" I spørgsmålene spørger præsten, om barnet vil vende ryggen til Djævelen og tro på Gud, Jesus og Helligånden. Hver gang svarer Mor eller Gudmor "Ja" for den lille. Så nævner præsten barnets navn og siger: "Jeg døber dig i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn, Amen". Samtidig hælder han vand over barnets hoved tre gange, - én gang for Gud, én gang for Jesus og én gang for Helligånden. Omsider lægger præsten sin hånd på barnets hoved og velsigner det. Bagefter beder han Fader Vor sammen med menigheden. Til sidst formaner han forældrene og fadderne om deres pligt til at opdrage barnet i kristendommen. Efter barnedåben holder forældrene måske fest for deres familie. Det mest almindelige er at mødes til en fin frokost efter dåbsgudstjenesten. Men i ældre tid på landet kunne dåbsgildet nogle gange vare flere dage. Folk fra landsbyen samledes hos barnets forældre til sammenskudsgilde. Fra hver gård og husmandssted sendte man mad hen til værtsfolkene, alt efter hvad huset og pengepungen formåede. Gæsterne havde ofte gaver med til dåbsbarnet. Især rangler var populære, - og ikke blot fordi de lavede sjove lyde. Ranglen var nemlig også et magisk stykke legetøj. De små metalstykker, som raslede rundt inden i den, havde jo ifølge overtroen beskyttende virkning ligesom saksen i badevandet.

Støjen fra det magiske metal drev onde ånder og dæmoner bort. Når spædbarnet legede med ranglen, forsvarede det samtidig sig selv mod Djævelen. En anden god dåbsgave, som stadig er populær, er et kors af sølv eller guld. Og selv om vi ikke er så overtroiske som vores forfædre, ligger der den samme tanke bagved, nemlig at korset skal beskytte det lille barn mod en ond skæbne.

I dag tror vi ikke længere, at spædbørnenes sjæle farer ned i Helvede, hvis de dør udøbte. Alligevel er det skik og brug at døbe små børn, som man frygter er for syge eller for svage til at overleve. Forældrene til alt for tidligt fødte kuvøse-børn vælger ofte at lade barnet døbe på hospitalet. Det giver tryghed at døbe barnet med familienavnet og gøre det til en del af den levende slægt, - samtidig med at man måske forliger sig lidt med døden ved at lægge den lille nye i præstens - og Guds - hænder.